

Onder de loep: basisvaardigheden

Veel leerlingen verlaten het onderwijs zonder goede beheersing van taal-Nederlands en rekenen-wiskunde. Wat is er aan de hand?

Springen tijdens het sommen maken, schrijven over de diertuin, lezen over een favoriete filmster. Leraren gebruiken allerlei manieren om taal en rekenen betekenisvoller en uitdagender te maken. Deels met succes. Bijna alle leerlingen in Nederland beheersen het basisoniveau voor spreken en luisteren als ze de basisschool verlaten, en over het algemeen kunnen ze goed rekenen. Op een aantal vlakken kan het beter. Veel beter zelfs, aldus enkele onderwijsexperts in deze special. Zo is het schrijfniveau van een kwart van de leerlingen in groep 8 onvoldoende. En ook op het gebied van kritisch lezen presteren leerlingen onvoldoende.

Tijdens de pandemie bleek dit zelfs het meest kwetsbare domein (Inspectie van het Onderwijs, 2021a; Inspectie van het Onderwijs, 2021b). De situatie bij rekenen-wiskunde lijkt er beter uit te zien: de meeste leerlingen halen het basisoniveau. Sinds 2015 is het niveau aan het eind van groep 6 zelfs licht gestegen, blijkt uit de TIMSS-toetsscores. Maar vaak blijken leerlingen méér in huis te hebben dan er op school uitkomt.

‘Er ligt te veel nadruk op de makkelijk toetsbare onderdelen’

Over de oorzaken weten we steeds meer. Zo signaleren curriculumontwikkelaar Inge Jansen en lector Ronald Keijzer (zie pag. 6-7) dat er te veel nadruk ligt op de makkelijk toetsbare onderdelen. Hierdoor komt aandacht voor de ‘hogere-orde-vaardigheden’ in het gedrang. Bij rekenen spelen daarnaast lage verwachtingen een rol: de opdrachten kunnen voor iedereen uitdagender, zeggen de experts, en in het bijzonder voor de jonge talenten. Inzichten uit onderzoek kunnen houvast geven in de zoektocht naar oplossingen, ook al zullen de precieze oorzaken per school verschillen. Het belangrijkste advies van de onderwijsexperts is misschien wel om zelf geregeld te evalueren hoe het ervoor staat. Wat

SLO-platform Basisvaardigheden

Op het online platform Basisvaardigheden van SLO vind je overzichtelijke factsheets, inclusief stappenplan en praktische handreikingen voor het versterken van de basisvaardigheden. Kijk als school waar je staat en hoe je een verbeterslag kunt maken.

www.slo.nl/basisvaardigheden

wil je bereiken en sluit het onderwijs, inclusief de toetsing, daar goed bij aan? Om schoolevaluaties te vergemakkelijken maakte SLO speciale tools op basis van nationaal en internationaal onderzoek (zie kader). Mooie praktijkvoorbeelden zijn er ook. Zoals de obs Oostelijke Eilanden (Amsterdam) die schrijf oefeningen uitdagender maakte door kinderen zelf te laten bepalen waarover ze schrijven (Marreveld, 2016). Of obs De Mei in Utrecht, die met meer variatie in rekenopdrachten beter wist aan te sluiten op de verschillende niveaus van leerlingen (Van den Broek & Ros, 2012). Laat je inspireren. De oplossing ligt soms binnen handbereik. Maar waarom al die moeite, vragen sceptici zich misschien af. Hoe belangrijk zijn die vaardigheden nu eigenlijk? De experts zijn unaniem: superbelangrijk. Kinderen die hun taal- en rekenvaardigheden onvoldoende ontwikkelen op de basisschool kunnen daar in het voortgezet onderwijs en in de rest van hun leven last van houden (Gubbels et al., 2019; Gubbels et al., 2017). Zij hebben meer moeite met vakken waarin taal en/of rekenen een rol spelen. En in welk vak is dat niet het geval? Houd dus aandacht voor deze basisvaardigheden. Daar hebben kinderen zowel nu als in de toekomst voordeel van.

Bronnenlijst

- Bloem, B. (2022), Basisvaardigheden versterken. Nationale Onderwijskrant, september 2022.
<https://www.slo.nl/@21050/basisvaardigheden-versterken/>
- Gubbels, J., Netten, A., & Verhoeven, L. (2017). Vijftien jaar leesprestaties in Nederland, PIRLS-2016. Expertisecentrum Nederlands.
<https://expertisecentrumnederlands.nl/uploads/default/p/i/pirls-2016.pdf>
- Gubbels, J., van Langen, A.M.L., Maassen, N.A.M. & Meelissen, M.R.M. (2019). Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht. Universiteit Twente.
https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/160130971/Resultaten_PISA_2018_in_vogelvlucht.pdf

Kijk voor meer bronnen op didactiefonline.nl

4 experts aan het woord

- Werken aan de basisvaardigheden taal en rekenen is dagelijkse kost op scholen. Wat zijn daarbij volgens onderwijsexperts de belangrijkste uitdagingen en hoe kun je daar als school goed mee omgaan?
- Vier kenners geven hun visie op de volgende pagina.

De experts taal-Nederlands

'Het taalniveau kan inderdaad beter, maar het ligt genuanceerder. Op sommige vlakken, zoals tekstbegrip en informatie opzoeken, presteren leerlingen goed. Ook doen leerlingen op de havo en in het vwo het gemiddeld best goed als het om lezen gaat. Sommige vaardigheden verdienen extra aandacht. Zoals schrijven en kritisch lezen, waarbij leerlingen bijvoorbeeld beoordelen of teksten bruikbaar en betrouwbaar zijn. Ook aandacht voor leesmotivatie is belangrijk: in het po heeft 30% geen plezier in lezen, in het vo is dit maar liefst 60%. Leesmotivatie en leesvaardigheid hangen nauw met elkaar samen: als je goed bent in lezen, dan vind je lezen leuk, waardoor je meer gaat lezen en je leesvaardigheid beter wordt.

Breng je aanbod in kaart

Mijn advies aan scholen: breng in kaart hoe leerlingen ervoor staan en kijk of de taalactiviteiten en toetsen aansluiten op de leerdoelen. Nu zien we dat scholen relatief veel tijd steken in de makkelijk te meten onderdelen als spelling, woordenschat en grammatica, wat ten koste gaat van de meer uitdagende onderdelen, zoals kritisch lezen en schrijven. Beter is om de vaardigheden geïntegreerd aan te bieden: laat kinderen bijvoorbeeld iets schrijven over een onderwerp waarover ze ook hebben gelezen. Vooral in het vo komt het taalonderwijs vaak nog volledig op de schouders van de docent Nederlands terecht. Ik raad aan om aandacht voor taalvaardigheden te koppelen aan andere vakken. Leerlingen ontwikkelen hun taalvaardigheden ook als ze deze kunnen toepassen in verschillende contexten.'

Inge Jansen, curriculumontwikkelaar taal bij SLO

'De afgelopen jaren is het taalaanbod op scholen armer geworden. We zijn begrijpend lezen gaan zien als een set trucjes en schotelen kinderen enkel AVI-teksten voor. Geen wonder dat de leesmotivatie achteruitholt. Nederland heeft een van de rijkste kinderboekencollecties ter wereld, maar dat zou je niet zeggen als je kijkt naar het leesplezier onder leerlingen.

Verrijk je leesaanbod

Een van de oorzaken is de enorme nadruk op lagere-ordevaardigheden, zoals technisch lezen. Drie maanden intensieve aandacht voor letters en woordopbouw in groep 3 is ruim voldoende. In Finland hebben ze er zelfs maar zes weken voor. Maar bij ons zitten kinderen in groep 5 vaak nog woordrijtjes te oefenen. Zodra een kind in groep 3 de basis heeft aangeleerd, dan is de scheiding tussen technisch en begrijpend lezen niet zinvol meer.

Leesvaardigheid ontwikkel je door kinderen dagelijks de tijd te geven om vrij te lezen en door ze voor te lezen uit boeken die qua taal boven hun niveau liggen. Ga kinderen niet voorschrijven wat ze moeten lezen, maar haal een mooie, gevarieerde collectie de school in en laat ze zelf kiezen.

Kijk ook kritisch naar je methodes. In veel methodes wordt de leerstof te gefragmenteerd aangeboden en zijn veel oefeningen irrelevant. Leraren zouden toetsresultaten voorzichtig moeten gebruiken als ze er met kinderen en ouders over praten. Toetsen zijn er vooral om een beeld te krijgen van hoe je klas ervoor staat en waar jij als leraar eventueel nog extra met de leerlingen aan moet werken.'

Anneke Smits, lector Onderwijsinnovatie en ICT bij Windesheim Hogeschool

De experts rekenen-wiskunde

Nederlandse leerlingen zijn gemiddeld best goed in rekenen (po en vo), weten we uit internationale vergelijkingen. Wel zien we dat scholen over het algemeen de lat te laag leggen. Veel kinderen kunnen méér dan het fundamenteel niveau, maar krijgen niet de kans om dat te laten zien. Ook gaat veel aandacht naar de zwakkere rekenaars, waardoor minder tijd overblijft voor de rest. Maar onderwijs aanbieden dat voor iedereen uitdagend is, hoeft weinig extra tijd te kosten. Het is zonde als kinderen eigenlijk meer kunnen, maar te horen krijgen dat ze al genoeg gedaan hebben.

Zorg voor uitdagende sommen

Een misverstand is dat kinderen het basisniveau beheersen als ze de vier basisbewerkingen onder de knie hebben: optellen, aftrekken, vermenigvuldigen en delen. Rekenen-wiskunde behelst meer dan foutloos kunnen hoofdrekenen, ook al is het uiteraard fijn als je dat kunt. Een kind moet de rekenkennis ook kunnen toepassen in alledaagse contexten, zoals bij het afrekenen van boodschappen of om grafieken in de krant te begrijpen. Belangrijk is dat scholen geregeld hun aanbod in rekenen-wiskunde evalueren. Sluiten alle oefeningen nog aan op de leerdoelen? Kan iedereen voldoende meekomen? Stel daarnaast een rekencoördinator aan die de inhoudelijke samenhang van de leerlijn overziet en kan helpen prioriteren. Scherpe en goed onderbouwde keuzes zijn cruciaal om de kwaliteit van je rekenonderwijs op peil te houden.

Stanja Oldengarm, curriculumontwikkelaar rekenen-wiskunde bij SLO

De sterke rekenaars hebben meer uitdaging nodig. Maar die uitdaging bieden leraren vaak niet. Ze typeren sterke rekenaars als instructieonafhankelijk en geven daarmee aan dat die kinderen er zonder ondersteuning ook wel komen. Maar zo is het niet. Als je kinderen onder hun niveau laat werken, ontstaat het risico dat ze gaan onderpresteren. Het is nodig om in het reken-wiskundeonderwijs inzicht centraal te stellen. Nu volgen leraren nog vaak methoden die zich richten op de makkelijk te toetsen vaardigheden. Daarbij gaat het vooral om het kunnen toepassen van specifieke rekenregels. Dat is te beperkt.

Zet kinderen aan het denken

De wereld waarin we leven kent veel verborgen wiskunde. Denk aan hoe de overheid tijdens de pandemie grafieken en schema's gebruikte om over de situatie te communiceren. Daarvoor is inzicht in rekenen-wiskunde nodig.

Dit inzicht kan een leraar bijvoorbeeld stimuleren door tijdens de les vaker open vragen te stellen. Welke sommen waren extra lastig en waarom? Zijn er andere manieren om bepaalde sommen op te lossen? Wat zijn de voor- en nadelen van een bepaalde aanpak? Hiermee help je leerlingen om kritischer na te denken over waar ze mee bezig zijn. Zowel zwakke als sterke rekenaars profiteren hiervan.

Ronald Keijzer, lector rekenen-wiskunde bij Hogeschool IPABO